

Les millors obres de les lletres gironines (66)

El carrer Estret, de Josep Pla, ha tingut un nombre d'edicions veritablement excepcional. Arrenca a Selecta el 1951 i seguirà el 1953, 1962... i passarà el relleu a Destino (1978, 1980, 1982, 1987, 1995, 1997, 2001, 2003...) i també a altres editors (Club de lectors, 1989; Educando, 2012; Edicions 62, 2014, 2018) i també en coedicions (Edicions 62-Orbis, 1984)... i fins i tot entitats diverses com el Col·legi de Veterinaris de Girona (2005): el protagonista és un veterinari. Traduïda al castellà (1984, 1991, 1997, 1998, 2001, 2012...), romanès (2009), alemany (2007)... El seu valor literari també és notable, més enllà de l'èxit de públic. Pla volia escriure una obra singular i reeixí. La redactà entre Palafrugell la tardor del 1949 i Cadaqués la primavera del 1951, tot i que el juny feia dies estava escrita, com constata M. J. Gallofré.

A la introducció «Quatre paraules» Pla exposa amb nitidesa: «El fet que el públic cregui que les novel·les han de tenir argument no vol pas dir que en la vida n'hi hagi. Aquesta necessitat del públic és el que demostra que la vida, transportada al pla literari, és una segregació informe, caòtica, d'imatges. La fatiga que produeix aquest caos incesant i incompreensible és el que fa desitjar una ordenació, una coherència, encara que sigui artificial, arbitrària i totalment inversemblant. El bosc enerva sempre un xic: el jardí és més intel·ligible i plàcid. La característica de la vida ve donada per una varietat insubornable. Per això parlem sempre d'unitat com d'un paradís perdut en una llunyania tan remota que ens fa inconsolables.» I acaba definit l'obra: «Així, doncs, *El carrer Estret* no conté cap argument satisfactori. Posar-n'hi un hauria ultrapassat el meu projecte d'utilització pura i simple del mirall. He tractat purament de practicar la definició stendhaliana en un lloc concret i determinat i en un temps donat. Les imatges que l'espill ha reproduït no estan pas tocades, certament, de bellesa ideal. Són imatges absolutament vulgars -aclaparadorament vulgars. No he pas gosat modificar-les, i menys encara retocar-les. Són, imatges de la vida tal com és -més que imatges inventades i convencionals. Són imatges de la realitat.»

Una trama mínima

La trama és gairebé inexistent: un jove arriba a un poble (Torrelles/Palafrugell) a exercir de veterinari. S'entrevista amb la vídua de l'anterior i s'installa, seguint el seu consell, al carrer Estret. I es converteix en narrador del que veu, del que observa. Simplement, doncs, la vida que passa, senzilla, sense novetat, sense importància, però és la vida del poble, dels veïns, la quotidianitat i en això Pla treu punta al llapis, s'esmerça en explicar -ho i aci la dita val més una imatge que mil paraules perd força. El valor és que amb la descripció apareix la novetat.

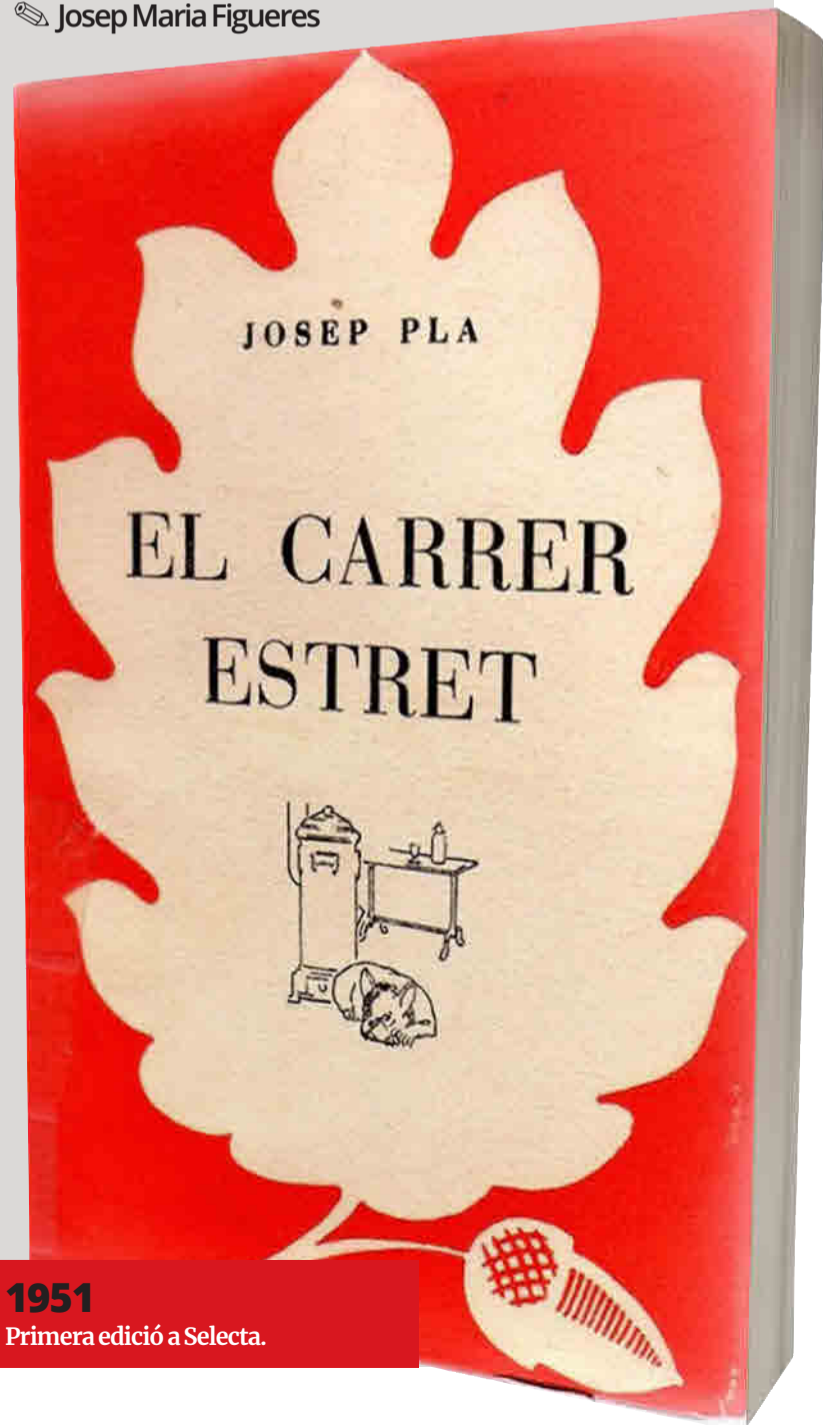
Pla escriu del que observa amb precisió en les definicions i amb elegància en l'exposició lèxica. Bellesa del mot per la tipologia del llenguatge ara que fins i tot per la televisió pública s'entronitza el barbarisme o l'errada constant en els textos impresos. Fins que no hi hagi uns exàmens lingüístics no anirem bé si volem una televisió pública catalana escola de llengua. Llegir Pla almenys és garantia d'aprenentatge de llengua pel to genuí. Amb dites i frases fetes, amb

El carrer Estret

Constantment reeditat, de lectura suggestiva, agradable com tot Josep Pla, però aquest text és encara més reeixit, per voluntat de l'autor, que volia elaborar una obra rellevant. Una novel·la sense argument. L'acció és la vida quotidiana, la vulgaritat, que no la monotonía. Enlaira la paraula a una dimensió d'art captivador. No és així estrany que els lectors hi tornin encisats per la bellesa, com les sirenes que atrauen i atrauen pels seus cants...

Joia descriptiva de la vida de cada dia

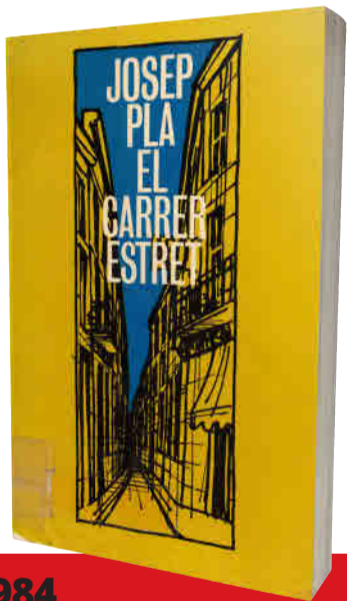
Josep Maria Figueres

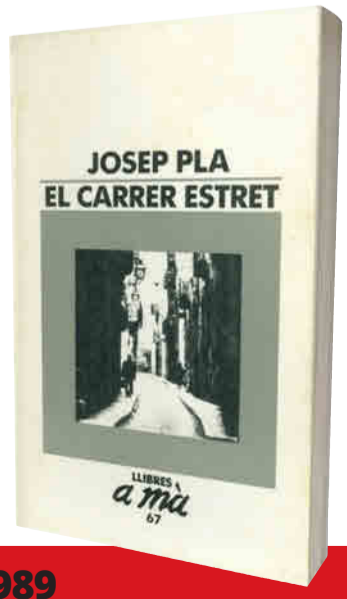
1951
Primera edició a Selecta.

1962
Edició de Selecta.

1984
Diverses edicions dins «El Dof», de Destino.

1989
Col·lecció «Llibres a mà», coedició d'Edicions 62 i Selecta.

l'espontaneïtat de la vida quotidiana quan, deia Rodoreda, «Catalunya era catalana» i, afegim, la llengua brollava pura mentre avui el llenguatge s'empobreix i altera a l'engròs.

La lectura aporta la nitidesa d'un viatge personal amb l'avantatge que ens sembla que aixequem la teulada, el terrat de vidre tradicional, i ens endinsem com esperits invisibles que no condicionen la conversa essent testimoni incòmodes que l'alteren. Ja se sap que en qualsevol experiment l'observador modifica amb la sola presència els resultats. En aquest cas Pla entra arreu de les cambres privades, cuines i escales i estances íntimes i ens ho ofereix.

La seva prosa atrau i enganxa. Rep el premi Joanot Martorell el 1951 quan apareix el petit, i mai tant ben dit, volum, en una col·lecció de Selecta amb obres clàssiques i d'autors rellevants del moment com Miquel Llor o Salvador Espriu. Antonio Vilanova, membre del jurat i pes fort en la crítica del setmanari *Destino*, escriu el març del 1952 que el públic lector es sorprèn pel tractament mentre la crítica el valora per original i de gran mèrit i conclou que és «una obra mestra», on imatges de la realitat en una prosa tanmateix allunyada del naturalisme descamati i de la fredor fotogràfica i lloa en Pla la capacitat de copsar la bellesa poètica, l'ernoció humana amagada en la realitat quotidiana i feta de manera lúcida, intel·ligent, tendra. Una crítica excel·lent com altres que li havia fet anteriorment. Pla en una carta, reproduïda a les actes i datada el desembre del 1950, contesta una crítica anterior de Vilanova dient que és «injust per excés», però li plauen els elogis.

«L'endemà al matí, Francisqueta arribà al pis cap a la una, molt empolainada i rodona, amb uns vestits d'un negre lluent que la mudaven fins a un extrem d'irrisorieta francament risible. Duia, a la mà, un petit portamonedes de couro negre, passat de moda. A la cuina, malgrat l'hora avançada, el més calent era a l'aiguera; però en veure-la, tan cofoia, tan important i tan antiga, em féu una gràcia molt viva.

Arribà bufant i es veia que havia tingut un matí molt ple. D'entrada, es dirigí al menjador, on prengué seient en una cadira. Amb totes dues mans, s'arreglà el monyo, que li queia una mica de cantó. Després s'allisà les faldilles i la jaqueta. Les imatges de la infància em tornaren a la memòria, precisés.

- Senyoret -digué per començar- demano que em perdoni. Vinc de la rectoria. Sí, de la rectoria! La senyora Elvira em cridà de bon matí. Em digué que no havia pogut aclucar l'ull en tota la nit, pensant a qui havia d'encarregar l'arranjament de la qüestió. Estigué dubtant si parlar-ne amb Còtoliu, el propietari, ja que amb Còtoliu són parens de lluny i és home de molt de pes, o amb el doctor Roig, que és el metge que la senyora Elvira ha tingut tota la vida i és respectat per tota la vila. Després de pensar-ho molt, es decidí pel senyor rector, perquè ja li vaig dir que és persona de creences. 'Francisqueta, filla! -va dir-me- ja sap que no em puc valer, pobra de mi! Si pogués, d'altra manera la passaria, aquesta gata maula, ja li ho ben asseguro. D'altra banda, no goso pas demanar al senyor rector que vingui aquí. Prou que farà si em vol ajudar una mica. A

Un fragment Vida senzilla, sorpreses escandaloses

Qualsevol pàgina a l'atzar d'aquesta obra ens mostra la vida senzilla narrada amb placidesa i alhora profunditat analítica. Hem escollit tanmateix un fragment diguem-ne argumental. Una noia que surt amb tres xicots alhora i no sap qui és el pare de la criatura que espera. Sembla comèdia vodevilesca del Paral·lel dels anys vint del XIX, però és Pla pur.

més, aquests senyors sempre tenen feina, no poden donar l'abast, comprèn? Sí, Francisqueta, hauria d'anar a la rectoria de part meua i demanar per mossèn Frederic, que és el senyor rector.' 'Però de què vol que li parli, ase de mi, al senyor rector?', que jo vaig dir-li. 'Deixi'm parlar, no es precipiti, Francisqueta! Quan sigui al davant del senyor rector, li ha d'explicar el que ha passat a la noia i demanar-li consell. Mossèn Frederic no l'hi negarà pas, perquè és molt bon ho-

me, un sant home, per fer-ne via. Li ha de dir que Montserrat està disposada a casar-se amb qui el senyor rector digui, que la qüestió és urgent i que no estem pas per hospicis. Li ha de dir després que tots tres bestiaes estan disposats a casar-se amb la Montserrateta, que són tres bons xicots i que ell ha de dir quin d'aquests tres animals ha d'ésser, amb el benentès que es farà, al peu de la lletra, el que mossèn Frederic digui. Això, Francisqueta, és tan cert com la llum que ens il·lumina. Afegeix que això és un favor que no li podrem pagar mai més i tota la salsa que hi sabrà posar vostè. Pensi, Francisqueta, que estic malalta, que no puc fer ni un pas, que aquesta mocosa em portarà al cementiri.' La senyora Elvira es posà a plorar i jo vaig quedar molt afectada, francament. No puc veure plorar ningú. Davant d'aquell devesall de llàgrimes i de sanglots, el cor se'm rompé i vaig dir a Elvira que podia comptar amb mi, que estava disposada, després d'haver-me posat la roba bona, a anar a la rectoria. Quan sentí aquestes paraules, s'acostà tant, per agrair-m'ho, del cantó on jo era, que estigué a punt de caure del llit. 'Es posarà el vestit bo, Francisqueta? -digué- Ah, com li ho agraeixo!' Amb això vaig venir aquí, vaig posar-me la roba bona i cap a la rectoria falta gent. En arribar-hi, la majordona em digué que m'hauria d'esperar una llarga estona, perquè hi havia funerals solemnes, que després el senyor rector hauria d'esmorzar i després no sé què més. Vaig decidir esperar-me tanta estona com convingués, perquè l'Elvira mereix això i molt més (...).

Una jornada d'estudi sobre l'obra

No és habitual dedicar un treball acadèmic col·lectiu en una jornada monogràfica. Sovint hom s'ocupa d'un autor -Narcís Oller, Víctor Català, Prudenci Bertrana...-, però fer-ho d'un llibre és excepcional. En aquest cas es va fer i amb encert gràcies a la bona feina d'Anna Aguiló i de Xavier Pla, editors del volum editat pel Departament de Filologia i Filosofia de la Universitat de Girona amb sis treballs sobre l'obra, que van ser presentats en la jornada sobre *El carrer Estret* organitzada a la Fundació Josep Pla de Palafrugell el 14 de desembre de 2001, en ocasió dels 50 anys de la publicació de l'obra. Els dos editors del recull, així com Lluís Bonada, Antoni Vilanova, M. J. Gallofré i Jordi Gràcia, s'acaren amb l'autor i l'obra i el seu context.

Dels sis treballs, ens fixem en els tres més centrats en l'obra. Xavier Pla, autor de la recent biografia de Josep Pla, glosa el safareig o polèmica del premi Martorell que guanyà la novel·la. S'hi presentaren 33 originals. En una carta a *El Correo Catalán*, diversos membres del jurat les retornen el mateix dia en rebre-les atès que la decisió estava presa i que corria el nom del guanyador. A la setmana següent l'editor Josep M. Cruzet defensa l'honorabi-

litat del premi però a la mateixa pàgina Manuel de Pedrolo diu en una altra carta que li havien desestimat l'obra que havia presentat en ser massa *realista*, era la història d'un suïcida. Fos com fos, i és clar el paper galdós de l'editor com altres de ben actuals que estant a la ment de tothom, el cert és que apareix només una setmana després el llibre i per partida doble. En edició de butxaca en tela i en format més luxós en pell. L'esforç de l'editor fou immens per corregir, editar, imprimir, dissenyar, relligar, distribuir, en una setmana. Bé, bromes al marge, amb el permís de censura a la mà, Xavier Pla dona la raó al primer anònim anunciant però *El carrer Estret* és una gran obra al marge dels tripijocs editorials que no deixen de sorprendre com que hi hagi un anunci de Selecta amb la citació del títol de Pla al costat de la crítica de Vilanova a *Destino*.

Segui com sigui l'obra és de relleu. És escrita de bell nou i Pla fa bandera de ser un llibre inèdit, tots ho són però Pla aprofitava el que publicava habitualment en la premsa i en conformava un llibre de títol nou amb vells materials reciclats. Podia fer-ho en aquest cas igualment, però el redacta de bell nou i ho fa en català. Nèstor Luján la tradueix al caste-

2003
La UdG va publicar les actes de la jornada dedicada a «El carrer Estret».

llà, quan altres obres de Pla són traduïdes del castellà al català per a l'*Obra completa*. Altra cosa és que l'escriptor aprofiti dades, com remarca M. J. Gallofré a propòsit de l'home que mastega ocells que havia aparegut a *La huida del tiempo* el 1945 i torna a sortir magistralment en unes descripcions d'una bodega sòrdida del carrer que ens ocupa especialista en aquesta menja.

Pla escriu anament, i les seves pàgines tenen èxit de públic. El periodista cultural Lluís Bonada anota que Pla aplica el gènere de la literatura de viatges a la novel·la, al gènere de la ficció. Afegeix: «O amb altres paraules: escriure la crònica d'un viatge fictici a partir del coneixement de la realitat contemporània.» Certament, Pla mirava més que veia o sigui hi aplicava intenció i hi aprofundia, en mirada detectivesca, així el narrador, el veterinari novell, alter ego d'un Pla passiu que observa a fons, no és, afirma Bonada, el grandidiós personatge sinó la minyona Francisqueta que, diu, és la gran creació de l'obra amb, afegim, el conjunt de personatges que van, fragment a fragment, apareixent i magníficament retratats configuren un dels millors escrits del segle XX en català.